

Utbildningspolitik

förordet till skriften *Ett historiskt TCO-perspektiv på dagens högskoledebatt* från 2006 skrev Sture Nordh:

TCO tror inte på ett samhälle där kunskap och bildning är förumnat en minoritet. Vi anser inte att högre utbildning förlorar i värde ju fler som har det. Tvärtom: ett samhälle med många välutbildade har bättre förutsättningar att vara ett gott samhälle med god tillväxt och konkurrensförmåga – ett samhälle där människor kan få kvalificerade och stimulerande arbeten och därmed löpa mindre risk att hamma i längre perioder av sjukskrivning och arbetslöshet. Sänker vi ambitionsnivån inom utbildningen riskerar vi Sveriges internationella konkurrensförmåga, regioner med svag studietradition riskerar att förlora i växtkraft, integrationen av utlandsfödda går sämre och den sociala rörligheten minskar.

Skriften hade tillkommit mot bakgrund av ett politiskt mål om att minst 50 procent av en ungdomskull skulle gå till högskoleutbildning före 25 års ålder, ett mål som TCO stödjer.

Brist på utbildning

TCO formades som en sammanslutning av förbund för arbetstagare på mellan-nivå. Gemensamt var att de antingen hade realskola eller flickskola som grund för en yrkesutbildning eller att de arbetat sig upp från arbetaryrken, kanske via mångårigt fritidsslit med korrespondenskurser eller vid aftonskolor. Få hade studentexamen och många, exempelvis underbefälerna, hade enbart sex- eller sjuårig folkskola. Knappast någon hade gått raka spåret genom ett högre allmänt läroverk – som vanligen bara fanns i residensstaden – till examen vid ett av dåtidens universitet, det vill säga i Uppsala eller Lund, vid någon högskola i

Stockholm eller Göteborg, eller endera av de tekniska högskolorna KTH eller Chalmers.

Även om tjänstemännen hade en del utbildning blev de ständigt påmind om sin brist på utbildning och att gräddfilen till positioner i arbetslivet gick via studenten och studier vid universitet eller högskola.

Erfarenheten av att det formella utbildningssystemet inte ställde upp för individen, att det konserverade hierarkier i arbetslivet, att ett tunt socialt och geografiskt koncentrerat skikt i samhället alltid blev vinnare skapade frustration och ilska inom tjänstemannaorganisationerna. När man på allvar tog itu med utbildningsfrågorna var detta en god grogrund för krav på radikala förändringar. Att organisationen inkluderade fackförbund av lärare som utbildats vid seminarier och institut utanför universiteten – pedagoger med dåliga villkor jämfört med läroverks- och universitetslärarna – var en stark och radikaliserande tillgång i utbildningsdebatten.

Medlemmarnas erfarenheter gjorde att det var naturligt för TCO att ta till sig och att utveckla och driva sådana tankar som att utbildning är nyckeln till utveckling, individuellt och för samhället, både nationellt och regionalt. Möjligheterna att med utbildningsreformer demokratisera arbetslivet och skapa utvecklingsmöjligheter för människor blev ett viktigt kännemärke för TCO:s utbildningspolitik.

Heltäckande program

Vid 1961 års kongress begärde Statstjänstemannaförbundet att TCO skulle engagera sig mer i utbildningsfrågor och tänkte då i första hand på olika slag av utbildning för anställda. TCO-tidningen tog senare upp lärarförbundets hjärtefråga om skolväsendets reformering och pläderade i en ledande artikel för att perspektivet måste breddas. Tanken på att göra ”folkskolan” till en bottenskola för alla var en idé som den liberale folkskolläraren och senare ecklesiastikministern Fridtjuv Berg hade pläderat för redan 1883 och den hade under åren hållits vid liv av folkskolläraryrket inom TCO. Tidningen menade att den aktuella debatten om att införa ”enhetsskolan” var en stor samhällsfråga som måste behandlas av TCO och den blev som så småningom bönhörd i rikt mått.

1963 tillsattes inom TCO en särskild utbildningspolitisk kommitté som redan påföljande år presenterade skriften *Utbildningspolitiskt program för tjänstemannarörelsen*, del 1. Den behandlade förskolan, grundskolan, det gymnasiala stadiet samt vuxenutbildningen inom främst folkhögskolor och studieförbund. Två år senare kom del 2 *Den postgymnasiala utbildningen* och 1970 var det dags för en del 3 *Forskning och utveckling*.

Åke Isling (1918–2002) arbetade på TCO 1962–1971. Han lade grunden för TCO:s omfattande verksamhet med utbildningspolitik, forskningspolitik och yrkesfrågor.

Åke Isling ledde detta arbete. Han förkroppsligade tjänstemännens erfarenheter. Efter sexårig folkskola hade han som arbetargrabb börjat försörja sig själv. Bildningsvägen anträdde han då han vid nitton års ålder sökte in på en folkhögskola med sikte på att utbilda sig till folkskollärare. Som folkskollärare kunde han sedan skrivas in vid Stockholms universitet där han parallellt med lärar- och redaktörsarbete avlade en fil kand med tyngdpunkt i litteratur och pedagogik. När Isling efter sina år på TCO och en tid som sakkunnig hos utbildningsminister Ingvar Carlsson så småningom lämnade den näst högsta positionen på Skolöverstyrelsen tog han itu med forskning och disputerade 1980 på avhandlingen *Kampen för och mot en demokratisk skola*. Senare skrev han också en memoarbok. I en intervju som han gav kort tid före sin bortgång 2002 säger Isling:

Tiden på TCO, dit jag kom 1963, var nog den bästa i mitt yrkesliv. Där stannade jag i åtta år och det var oerhört kreativa och händelserika år. Jag började som utbildningssekreterare och hade ensam ansvar för utbildningsfrågorna. När jag slutade som utbildningschef hade utbildningsfrågorna fått en hel avdelning.

Till utbildningsavdelningen rekryterades duktiga medarbetare: Percy Bargholtz, senare under lång tid anställd vid Världsbanken i Washington och därefter bland annat engagerad lokalpolitiker (FP) i Lidingö, Göte Bernhardsson som småningom blev AMS-chef och landshövding, Lennart Larsson som började på TCO som ansvarig för studerandekontakter och 1972 blev Islings efterträdare, för att nämna några.

För TCO har det alltid varit naturligt att ha goda kontakter med de studerandes organisationer. I efterhandsperspektivet är det intressant att notera att den

senare socialdemokratiska utbildningsministern (1994–1998) Carl Tham under en tid deltog i arbetet med Den postgymnasiala utbildningen i egenskap av representant för SFS. Som nybliven partisekreterare i Folkpartiet gav han 1970 ut *Universiteten i utbildningssamhället* med flera hänvisningar till TCO-skrifter. Ordförande i den förbundssammansatta utbildningsnämnden var redan från början Evert Brandgård från SIF. Detta uppdrag innehade han till 1983. I sin hemkommun var Brandgård bland annat kyrkopolitiskt (M) engagerad.

Reformer

Efterkrigstidens svenska skoldebatt startade på allvar i 1946 års skolkommission med litteraturforskaren, poeten och skolmannen Stellan Arvidsson som sekreterare. Det har sagts att hans betänkande är den enda statliga utredning som blivit berömd inte bara för sitt innehåll, utan också för sina litterära förtjänster. För skolkommissionen tedde sig det svenska skolväsendet som en produkt av andra samhällsformer än demokratins. Skolsystemet hade stelnat och stod på många sätt i motsatsställning till ”det samhälle det skulle tjäna”. Det gällde att ”rensa ut det tyngande och otidsenliga och ersätta detta med element som är i nivå med samhällsutvecklingen och som pekar framåt”. Skolans främsta uppgift måste enligt kommissionen vara att utveckla fria personligheter, att motverka osjälvständighet, auktoritetstro och passivitet och därmed fostra demokratiska människor. Att demokratin inte var en gång för alla vunnit behövde ingen påminnas om vid denna tid. Ett första steg för att skapa jämlika möjligheter till fortsatta studier vore att ersätta folkskolan, realskolan och flickskolan med en nioårig grundskola för alla. Det var tankegångar som återfanns både i Socialdemokraternas och Folkpartiets efterkrigsprogram. Utan att plädera för grundskoletanken förordade Folkpartiet ”en radikal demokratisering av utbildningsväsendet”, varvid särskilt landsbygdsungdomarnas problem att få utbildning lyftes fram.

En försöksverksamhet med ”enhetsskola” inleddes, men de politiska motståndningarna var fortfarande för stora för att en genomgripande reform skulle kunna genomföras. Först 1962 var opinionen mogen för ett riksdagsbeslut om obligatorisk nioårig grundskola. Reformen byggde på en kompromiss som medgav olika tillval på högstadiet.

Det var i detta läge som TCO beslutade att anställa en utbildningssekreterare. TCO hade dittills inte syns särskilt mycket i skoldebatten. Det gjorde inte heller andra arbetsmarknadsorganisationer. När en uppföljare till skolkommissionen tillsattes 1957 blev för första gången arbetslivet representerat, men TCO hade inte tillfrågats om en plats i utredningen utan endast LO och Svenska Arbetsgivareföreningen, SAF.

Arbetet i TCO började som framgång med en rivstart och redan samma år som Isling anställdes var TCO mogen att ta initiativ för ett sammanhållet högstadium. Det partipolitiskt neutrala huvudargument som TCO förde fram, var att nästan alla föräldrar och ungdomar ville ha en grundskola som gav fria valmöjligheter för fortsatta studier. Det visade de val som skett under försöksperioden. Sen differentiering blev ett nyckelord, inte minst på grund av erfarenheten att de rådande skiktningarna i arbetslivet till stor del kunde föras tillbaka på att effekterna av parallellskolesystemet, som innebar att frågan om att ”studera vidare” avgjordes när barnen var tio eller tolv år. Visserligen gick det att på skilda vägar få en andra chans, men det var där gräddfilen började och valet styrdes i hög grad av social och geografisk bakgrund. TCO:s initiativ underlätades av att frågan nu mist mycket av sin partipolitiska laddning och organisationen bidrog själv till att den blev mera politiskt neutral.

Från hösten 1965 blev ”TCO:s utbildningsdagar” i Stockholm en viktig nationell arena för utbildningspolitisk debatt. Vid den första utbildningsdagen valde Skolöverstyrelsen att kungöra en fortsatt reformering av högstadiet i linje med TCO:s förslag om ett sammanhållet högstadium.

Grundskolereformen förde naturligt med sig behov av att se över de utbildningar som närmast byggde på grundskolan. En del reformer genomfördes i början av 1960-talet. I mitten av 1960-talet fanns i huvudsak tre skolformer: gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan. Denna organisation byggde på ett riksdagsbeslut från hösten 1964.

Gymnasierna dominerades länge av universiteten. Detta illustreras inte minst av att prövningarna i studentexamen övervakades av censorer från universiteten så länge den fanns kvar, det vill säga till 1968. Ännu i början av 1960-talet var rekryteringen till gymnasiet socialt sett relativt snäv, även om något av en revolution ägt rum sedan krigsslutet. Nu gick 23 procent av ungdomarna vidare till gymnasiet med stöd av olika behovsprövade stipendier jämfört med åtta procent 1946, men det var också många som stängdes ute för att de inte hade tillräckliga betyg.

Fackskolan hade tillkommit 1962 som en skolform på försök i syfte att länka av de elever som inte ansågs ha förutsättningar för att nå fram till studentexamen och den vita mössan. Fackskolan var en tvåårig teoretisk påbyggnad avsedd som grund för fortsatt yrkesutbildning, och det var främst lägre tjänstemannayrken man hade i tankarna.

För arbetarna fanns sedan länge yrkesskolor och lärlingsprogram av skilda slag. Denna del av utbildningssystemet ansågs länge ligga utanför vad utbildningspolitiker borde befatta sig med. Emellertid tillsatte regeringen 1963 en utredning för denna sektor som kom att kallas Yrkesutbildningsberedningen

(YB). I direktiven betonades uttryckligen att samhället nu måste ta ansvar också för denna sektor. Men det betydde inte att skolfolket tog över. För första gången blev arbetslivet, inklusive TCO, väl företrätt i en statlig utbildningsutredning.

TCO hade med sitt utbildningspolitiska program från 1964 lagt en god grund för att delta i debatten om dessa skolformers framtid. Åke Isling blev ledamot i YB och kunde där driva radikala krav på förändring av gymnasieskolan. Redan titeln på en mindre skrift från 1966 *Gymnasium, fackskola och yrkesskola i en enhetlig gymnasieskola* talade om vilken strategi som gällde. Med stöd av hur det såg ut i ett antal andra länder ansåg man sig kunna påstå att utvecklingen överallt gick mot längre allmän utbildning och att yrkesinriktningen kom allt senare. I denna skrift redovisades en principskiss för en sammanhållen gymnasieskola som hade kapacitet att ta emot alla ungdomar. En sådan reform genomfördes också 1971. Även ett reformprogram för vuxenutbildning skisserades av YB. Att vuxenutbildningen kom med var enligt Ulf Larsson, som skrivit boken *Olof Palme och utbildningspolitiken*, Islings förtjänst.

Frågan om finansiering av akademiska studier hade länge funnits på den politiska dagordningen. När ATP-reformen var i hamn fick Olof Palme, då fortfarande Erlanders sekreterare, i uppgift att hålla i den ”Studiesociala utredningen”. En huvuduppgift för utredningen var att försöka bredda rekryteringen till högre studier. Men snart insåg man att även stödet för studier i gymnasiet måste förbättras för att fler skulle läsa vidare. Därför tillsattes en utredning om ”studiehjälp”, även den ledd av Palme.

1965 blev det en rättighet för alla som var inriktade på eftergymnasiala studier att söka studiemedel. Systemet ersatte i huvudsak behovsprövade stipendier, statsgaranterade lån och privat finansiering. Att reformen blev generell skes i samband med ATP-reformen och andra reformer i riktning mot en generell, statligt garanterad välfärd. TCO backade upp denna inriktning genom sin representant i Studiesociala utredningen Per-Erik Rönquist. Samma linje företrädde representanten för SFS, Lennart Bodström, som tidigare framgått i motsats till Sacos representant.

När det gällde förhållandet mellan generella och andra stödformer inom studiehjälpen välkomnade TCO den ”glädjande” tendensen mot minskad behovsprövning ”som har sin motsvarighet inom andra delar av svensk socialpolitik”, men ville gå längre än utredningen. TCO betonade att det avgörande valet om vidare studier träffades vid övergången till gymnasium. Historiskt var det ju också så att flertalet TCO-medlemmar upplevt hinder för att gå vidare till denna nivå.

En enhetlig högskola

Med gymnasienivåns utbyggnad ökade den andel av ungdomskullarna som hade behörighet att fortsätta med högre studier. Under 1960-talet fyrfaldigades antalet nybörjare i högskolan genom ökning från drygt 7 000 till drygt 31 000.

De som fortsatte kunde antingen söka till utbildningar med begränsat antal platser – till exempel läkar- eller civilingenjörsutbildning – eller till universitetens humanistiska, samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga fakulteter där intaget anpassades till efterfrågan. Inom denna så kallade fria sektor kunde man till exempel skaffa sig ämneskunskaper för att bli lärare på grundskolans högstadium eller på gymnasienivå. Det var denna mindre kostsamma undervisningsglese fria sektor som fick ta emot huvuddelen av de nya studenterna. Många läste också samhällsvetenskapliga ämnen med sikte på jobb i den starkt växande offentliga förvaltningen. Men alltför många fann att en fil kand, med till exempel kurser i beteendevetenskapliga ämnen på enbart A- och B-nivå, inte var någon stabil grund för att konkurrera om jobb.

Av dem som på detta sätt fick uppleva att den löftesrika akademiska vägen slutade i besvikelse var de flesta barn till arbetare eller tjänstemän utan universitetserfarenheter. Vägen till jobb blev för ett ökande antal besvikna akademiker eftergymnasiala utbildningar utanför det traditionella akademiska systemet. Här blev räddningen ofta yrkesinriktad utbildning vid en lärarhögskola, en socialhögskola, en sjuksköterskeskola en inomverksutbildning till polis eller tulltjänsteman, för att ta några exempel.

För TCO stod det tidigt klart att all eftergymnasial utbildning måste samlas i en enhetlig högskola under statligt huvudmannaskap. Alternativet att skilja mellan akademiska eftergymnasiala utbildningar och andra icke akademiska låg i de traditionella Saco-gruppernas intresse men inte i TCO:s. TCO fick också genomslag för sin syn.

TCO tog också tidigt ställning för utbyggnad av högskoleutbildning utanför universitetstyperna. När TCO i mitten av 1960-talet yttrade sig om att skapa så kallade universitetsfilialer i Karlstad, Linköping, Växjö och Örebro var organisationen positiv. Senare utvecklade TCO sin argumentation och gav en rad argument för spridning: bredare rekrytering, bättre tillgång till praktikplatser, bättre studiesociala förhållanden, regional stimulans var några. Vid denna tid var det inte många som likt TCO ansåg att ”tillgången till en differentierad högre utbildning är en stark ekonomisk stimulansfaktor för en region”. Denna uppfattning bidrog till ett betydande samarbete med Centerpartiet i högskolefrågor.

När regeringen Erlander, med Olof Palme som utbildningsminister, gav 1968 års utbildningsutredning (U68) uppgiften att reformera hela den eftergymna-

siala utbildningen var tiden turbulent med omfattande studentprotester; mest känd blev den så kallade kårhusockupationen i Stockholm där Palme själv försökte lugna upprörda känslor. En omfattande och delvis upprörd akademisk diskussion följde. Till exempel fann sig Uppsala universitets mångårige rektor Torgny T. Segerstedt föranlåten att ge ut boken *Hotet mot den högre utbildningen* där han bland annat hävdade att utbildningar borde delas in i ”vetenskapsberoende” och ”icke vetenskapliga”. De förra hade sin plats vid universitetet, de senare utanför. Först när yrken genom vetenskapens utveckling blev forskningsberoende kunde de flyttas över till universitetet. Det skulle också dröja ända till 1977 innan den nya högskolan var på plats. Då hette utbildningsministern Jan-Erik Wikström (FP) och statsministern Thorbjörn Fälldin (C).

För TCO var det naturligt att ta upp förskolan i den första utbildningspolitiska programskriften, även om denna då inte räknades till utbildningsområdet. Det skedde mot bakgrund av en aktuell diskussion om sänkt ålder för skolstart. En sådan avisades men i stället föreslogs att kommunerna skulle få en lagstadgad skyldighet att bygga ut verksamheten så att den svarade mot efterfrågan. Denna tanke visade sig, liksom många andra i programmet för förskolan, vara bärande i det fortsatta reformarbetet. TCO utvecklade den ytterligare i programmet *Familj och samhälle* från 1970. När sedan högskolereformen genomfördes 1977 infogades utbildningar för förskollärare och fritidspedagoger i högskolan och gjordes senare treåriga efter ihärdiga krav från TCO och dess lärarförbund. TCO har i diskussionen om barnomsorg och förskola funnit skäl att ständigt betona pedagogiska aspekter och kvalitetskrav. Kravet att förskolan skulle ställas under Skolverkets tillsyn och få en egen läroplan kunde realiseras först efter det att kommunala läraravtal infördes.

Återkommande utbildning

TCO var den organisation som mest energiskt hävdade att högskolesektorns reformering inte bara fick bli en fråga om förbättrade utbildningsmöjligheter för unga. De yrkesverksamma TCO-gruppernas efterfrågan på universitetskurser hade tydligt demonstrerat att det också måste handla om vuxenutbildning. På grund av diverse formella hinder i universitetssystemet hade det blivit en huvuduppgift för TBV att tillgodose efterfrågan av vidareutbildning på universitetsnivå. När volymen ”universitetscirklar” i TBV – det vill säga utbildningar enligt universitetens kursplaner med extraknäckande lärare från universitetet i katedern – var som högst omkring 1967 och 1968 hade verksamheten cirka 5 000 deltagare. Alla studieförbund drev vid denna tid universitetscirklar, men TBV var störst. TBV:s egna yrkesinriktade ”examenskurser” på universitetsnivå

– till exempel Högre företagsekonomisk kurs och Högre teknisk kurs – blev också mycket populära.

När begreppet återkommande utbildning (recurrent education eller life-long-learning) vid denna tid lyftes fram i den allt livligare utbildningsdebatten inom OECD tycktes det som uppfunnet för att passa TCO. TCO engagerade sig också tidigt i OECD-diskussionerna inom ramen för dess fackliga rådgivande kommitté Trade Union Advisory Committee (TUAC). I boken *Vuxenutbildning återkommande utbildning* från 1973 utvecklade TCO:s utbildningsnämnd, med den nye utbildningschefen Lennart Larsson som huvudsekreterare, sina argument för en genomgripande reformering av högskolan och för en satsning på vuxenutbildning.

Det blev successivt mer och mer uppenbart att samhälle och yrkesliv förändrades så snabbt att ingen kunde leva sitt liv utan att i olika skeden ha behov av ny utbildning. Utbildningssystemet som helhet måste enligt TCO utformas så att det kunde ställa upp för den enskilde under hela livet.

Regional utveckling

Att de olika delarna i utbildningssystemet har betydelse för den regionala utvecklingen var inte någon kontroversiell tanke förrän högskolan inkluderades. TCO var, som framgick, redan från början pådrivande. Ett konkret uttryck för TCO:s ledande roll i detta sammanhang var en konferens på TCO-skolan Bergendal i februari 1982 på temat ”Högskolans roll för den regionala utvecklingen” där bland andra utbildningsministern Jan-Erik Wikström och Socialdemokraternas industripolitiska talesperson Ingvar Carlsson medverkade. Många av de idéer som kom fram under konferensdagarna genomfördes senare ute i landet där TCO-distrikten vid denna tid hade mycket nära samarbete med högskolorna. Några år senare presenterade TCO:s utbildningsnämnd med denna boks författare som sekreterare ett konkret förslag till utbyggnad av existerande och tänkta ”regionala högskolor”. Det skedde mot bakgrund av en genomgång av utbildningsresurser och utbildningsdeltagande i olika delar av landet.

Särskilt kontroversiellt har det varit att verka för att de mindre högskolorna utvecklar fasta forskningsresurser, något som vid de gamla läroanstalterna ansågs leda till farlig splittring, kvalitetssänkning och uttunning av knappa resurser. I denna debatt vände TCO på problemet och ställde frågan om dessa skulle beläggas med forskningsförbud. Senare har det visat sig att forskare vid de nya lärosätena, ofta i samverkan med företag och myndigheter, skapat miljöer som haft stor betydelse både regionalt och för landet som helhet. TCO engagerade sig i denna utveckling bland annat genom att TCO-distrikten tog initiativ till skilda forskningsprojekt. Det skedde på grundval av programskriften

Forskningen och tjänstemännen som antagits av 1979 års kongress. Från 1980, då Jan-Erik Wikström fortfarande var ansvarig minister, till 1997 erhöll de fackliga centralorganisationerna statliga "forskningsinitieringsmedel" för verksamhet inom forskningsområdet. En relativt hög nivå på detta stöd uppnåddes tack vare ledamoten i 1975 års forskningsrådsutredning, professor Kerstin Lindahl-Kiessling, en ST-medlem som deltagit i arbetet med rapporten *Forskning och utveckling* och var angelägen om synpunkter från TCO.

I debatten om högskolans roll i samhället har det funnits tydliga motsättningar mellan de gamla universiteten och de nya högskolorna. De senare har tenderat att söka allians med TCO; detta framgår till exempel av listan på deltagare vid den nyss nämnda Bergendalskonferensen. Och den tendensen har bestått.

Kompetensutveckling

I argumentationen för en satsning på vuxenutbildning låg också krav på rättvisa mellan generationerna. Sådana krav blev en direkt följd av 1960-talets reformering av ungdomsutbildningen. Inrättandet av den kommunala vuxenutbildningen 1968, liksom annan vuxenutbildning som kunde ge formell kompetens och möjligheter till fortsatta studier var viktiga "TCO-reformer". LO och ABF kämpade däremot för en reform med tyngdpunkt på friare studier inom studieförbundens ram utan sikte på karriär. Båda organisationerna värnade om folkhögskolan. Under reformeringen av vuxenutbildningen gick det efterhand att finna en samsyn mellan LO och TCO, som också blev något av genombrott i relationerna mellan organisationerna. Tillsammans drev TCO och LO i början av 1970-talet igenom lagen om rätt till ledighet för studier samt olika former av vuxenstudiestöd. Den senare reformen finansierades med arbetsgivaravgifter, pengar som ansågs tagna ur utrymmet för löneökningar.

Under 1980-talet gjorde TCO på begäran av förbunden stora ansträngningar att på olika sätt stimulera till ökad personalutbildning i företag och förvaltningar, mest utförligt utvecklat i kongressrapporten *Personalutbildning* från 1985. Björn Rosengren kom senare att leda den statliga "kompetensutredning" som tillsattes på TCO:s initiativ. I årskrönikan för 1991 uttryckte TCO frustration över att utredningens goda förslag överflyglats av besparingskrav. En offensiv åtgärd blev i stället att försöka skapa utbildningsföretag med TCO som huvudman (se ovan sid 73).

Inom Kompetensutredningen utvecklades en idé om kompetenskonton, en form av skattesubventionerat individuellt sparande som TCO fortfarande arbetar för att få till stånd med stöd av lagstiftning. Tanken är att den enskilde ska kunna spara för framtida utbildning som han själv väljer. Det bör också vara

möjligt att komma överens om sådant sparande i avtal mellan fack och arbetsgivare. Företagen bör ges ekonomiska incitament att bidra till sina anställdas kompetenskonton. Det politiska stödet för denna idé har växlat. För närvarande (2010) förefaller det vara tydligast hos Kristdemokraterna.

Fortsatt utveckling

TCO hade som framgång en viktig roll i de stora utbildningsreformer som genomfördes på 1960- och 1970-talen i hägnet av den starkt växande ekonomin. Därefter har det varit svårare att få genomslag för kostnadskrävande idéer. Bland arbetsmarknadsorganisationerna är det utan tvekan TCO som under de senaste fyrtio åren mest konsekvent drivit på för hela utbildningssystemets utbyggnad.

När det gäller utvecklingen av förskolan, grundskolan och gymnasieskolan efter den stora reformperioden har TCO:s lärarförbund, mer än centralorganisationen, spelat huvudrollen.

Nu senast (november 2010) har Lärarförbundet, TCO:s näst största förbund, drivit fram en blocköverskridande politisk överenskommelse om betygen i grundskolan.

TCO har uttalat stark kritik mot att gymnasieskolan från år 2011 ska delas in i en yrkesförberedande och en högskoleförberedande del, där de yrkesförberedande studievägarna inte ger tillräckliga kunskaper i engelska och svenska för allmän behörighet till högskolestudier. I en debattartikel motiverade Sture Nordh tillsammans med Lärarförbundets ordförande Eva-Lis Sirén och Byggnads ordförande Hans Tilly bland annat med följande:

- » Att skapa återvandsgränder i utbildningssystemet begränsar möjligheten till ett livslångt lärande och utveckling i yrkeslivet.
- » Framtidens arbetsliv kommer i än högre utsträckning än i dag kräva goda grundkunskaper i såväl svenska som engelska.
- » Goda kunskaper i språk är inte viktiga enbart för studier och yrkesliv. De har stor betydelse även i privatlivet. Alla behöver de kunskaperna för att kunna delta som aktiva medborgare och kritiska konsumenter.

När det gäller högskoleområdet har TCO fortsatt att ha en hög aktivitetsnivå. På en del håll har TCO:s ställningstaganden varit kontroversiella:

- » Att bekämpa den omfattande arbetslösheten i början av nittiotalet med expansion av högskolan, på samma sätt som genom det så kallade kunskapslyftet som främst handlade om att stimulera arbetslösa till studier på gymnasienivå, ansågs av många som helt felaktigt. För TCO var det självklart att en plats på högskolan måste vara bättre för den enskilde än arbetslöshet.

- » När en ny strid uppstod om en uppdelning av lärosäten i sådana som skulle ha och inte fick ha fasta forskningsresurser var det inte svårt för TCO att ta ställning. Organisationen motsatte sig bestämt en sådan uppdelning.
- » Under nittioalet var det också möjligt att hålla i gång en politisk strid om vilka högskolor som skulle få kalla sig universitet. Här var det naturligt för TCO att inta en generös attityd.
- » Under Carl Thams tid som utbildningsminister genomfördes den så kallade professorsreformen. Den innebar att universitetslektorer med goda meriter i forskning och undervisning befordrades till professorer. Ett huvudsyfte var att stärka utbildningens status i högskolan. Reformen välkomnades naturligtvis av TCO som fört fram ett sådant förslag redan i skriften *Forskning och utveckling* från 1970 och utvecklat det i *Yrke-Utbildning-Forskning* från 1977, men kritiserades av andra.
- » 1996 och 1997 års beslut om kraftig utbyggnad av högskolan, som grundades på samsyn mellan den socialdemokratiska regeringen och Centerpartiet, hade TCO som varm tillskyndare. Det var då det så kallade femtioprocentmålet uppställdes och det hade sin viktigaste bakgrund i hur andra jämförbara länder satsade på den högre utbildningen. Målet innebar att 50 procent av en ungdomskull skulle genomgå högre utbildning.

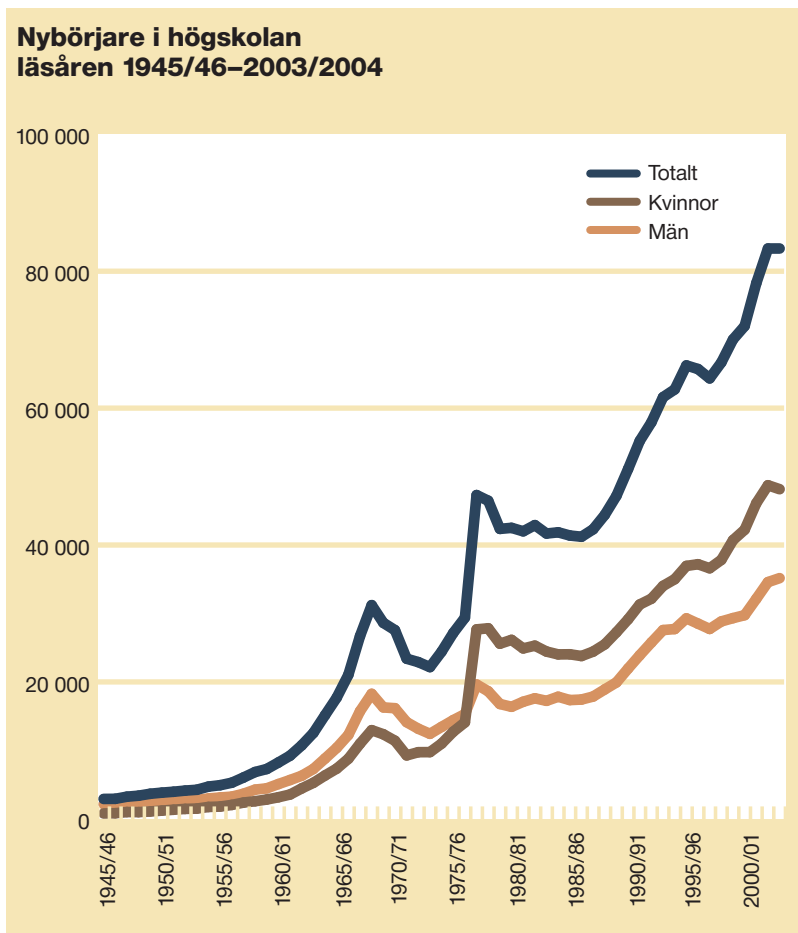
Fokus på högre utbildning

TCO:s aktuella engagemang inom högskolesektorn manifesteras genom att TCO:s utbildningsdagar återinfördes 2009 med fokus på den högre utbildningen. TCO:s ambition är att även framöver utgöra det viktigaste forumet för diskussion om den högre utbildningen i Sverige och planerar därför årliga utbildningsdagar.

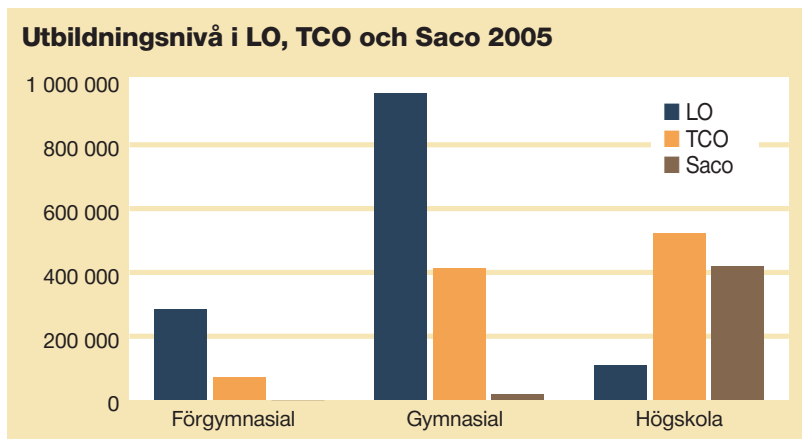
Vid 2009 års utbildningsdag var huvudtemat behovet av åtgärder till följd av att övergången till högre utbildning minskat när den i stället borde öka på grund av den ekonomiska krisen. TCO argumenterade också för ekonomiska stimulanser till arbetslösa för att utveckla sin kompetens genom studier på högskolenivå under lågkonjunkturen, återigen med hänvisning till "kunskapslyftet". Som ett av argumenten mot debattörer som talade om "överutbildning" kunde TCO visa att reallönerna i Sverige för högutbildade under de senast femton åren ökat i snabbare takt än antalet högutbildade. Andra huvudteman gällde kvalitetsbristerna i högskolan och de otillräckliga studiemedlen. Forskarutbildningen behandlades med utgångspunkt i en enkät till landets professorer som SCB gjort på uppdrag av TCO, Fackförbundet ST och Sveriges förenade studentkå-

rer, SFS. Det mål som TCO redan 1970 ställt upp om att forskarutbildning normalt skulle ske inom ramen för doktorandtjänster har visserligen uppfyllts, men fortfarande var villkoren för doktorander enligt enkätsvaren ofta mycket osäkra. Nu går de tre organisationerna fram med kravet att doktorander ska ha alla de rättigheter som en anställning för med sig.

Hur antalet nybörjare i högskoleutbildning utvecklades under efterkrigstiden framgår av detta diagram:

Utvecklingen har lett till att utbildningsnivån allmänt höjts i befolkningen och till att TCO-förbunden, som framgår av diagrammet nedan, nu har fler högskoleutbildade än Saco-förbunden.

Bakom diagrammet döljer sig följande siffror:

	Förgymn	Gymnasial		Eftergymnasial		Summa
		högst 2 år	3 år	högst 2 år	mer än 2 år	
LO	284 550	609 750	352 300	81 300	27 100	1 355 000
TCO	70 350	221 100	190 950	291 450	231 150	1 005 000
Saco	0	8 700	8 700	56 550	361 050	435 000

Källa: LO-bearbetningar av Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar (AKU) första kvartalet 2005. Antal personer är de som var anställda under intervjuveckan.